

Asia: VN/12531/2021

LAUSUNTOPYYNTÖ VAMMAISPALVELULAINSÄÄDÄNNÖN UUDISTUKSESTA

Lausunnonantajan tausta

1. Vastaaajan taustaorganisaatio

Yksityinen palveluntuottaja

Yleistä hallituksen esitysluonnoksesta

2. Ovatko esitysluonnoksen pykälät selkeitä?

Eivät pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Lakiesityksen merkittävä epäselkeys ja tulkinnanvaraisuus liittyy subjektiivisiksi oikeuksiksi tarkoitettuihin pykäliin. Lakiesityksen perusteluissa todetaan: ”Lain mukaiset palvelut ja tukitoimet on jaettu kunnan erityisen ja yleisen järjestämisvastuun piiriin kuuluviksi. Erityisen järjestämisvelvollisuuden piiriin kuuluviin palveluihin ja tukitoimiin on vaikeavammaisilla henkilöillä subjektiivinen oikeus. Kunnan on järjestettävä erityisen järjestämisvelvollisuuden piiriin kuuluvat palvelut ja tukitoimet määrärahoista riippumatta, jos henkilö täyttää kriteerit palvelun tai tukitoimen saamiseksi. Vaikeavammaisuus on määritelty erikseen kunkin erityisen järjestämisvelvollisuuden piiriin kuuluvan palvelun tai tukitoimen kohdalla.” Itse säädösteksti on kuitenkin erityispalveluiden osalta kirjoitettu tavalla, josta on vaikea ymmärtää subjektiivisen oikeuden sisältö ja palvelun saamisen täsmälliset kriteerit. Useassa erityispalvelussa on palvelun saamisen edellytyksenä, että henkilö ”välttämättä” tarvitsee ko. palvelun. Tämä sanamuoto jättää varsin paljon harkinnanvaraa asiasta päättävälle taholle, eikä lakitekstin pohjalta ole mahdollista selvittää, milloin edellytys täyttyy. Runsaasti harkinnanvaraa jättävä edellytys on omiaan johtamaan epäyhdenvertaiseen kohteluun päätöksentekijästä riippuen. Henkilö ei voi lain perusteella saada selvää täyttääkö hän kriteerit ja onko hänellä siten oikeus ko. lailla säädettyyn palveluun. Vammaisen henkilön määritelmä ja näin ollen lain soveltamisala on itsessään varsin rajattu, jolloin välttämättömyyshedellytys lisäkriteerinä on omiaan johtamaan kohtuuttomiin ratkaisuihin ja epäyhtenäiseen soveltamiskäytäntöön. Lain epäselkeys ja tulkinnanvaraisuus tulee johtamaan edellä mainittujen seikkojen lisäksi muutoksenhakuprosessien lukumäärän lisääntymiseen. Nyt esitetystä muodostaan lakiteksti edellyttäisi vammaisilta henkilöiltä ja/tai heidän omaisiltaan/läheisiltään/edunvalvojiltaan kohtuuttomana pidettävää velvollisuutta tutustua lain

valmisteluaineistoon sekä voimavaroja taistella näistä ns. subjektiivisista oikeuksista. Lakiesitys sisältää ikään viittaavia ilmaisuja, joita tulisi täsmentää, esimerkiksi 19 §:ssä ”työikäisen” vammaisen henkilön oikeus osallistua päivätoimintaan.

3. Tukevatko pykälien perustelut hyvin lain soveltajaa?

Eivät pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Lakiesityksen perustelut ovat osin kattavammat ja avaavat soveltamista lopullista säädöstekstiä paremmin. Ei kuitenkaan voine olla tarkoitus, että lakia soveltavan tulee tuntea myös sen perusteluaineisto. Erityisesti ottaen huomioon kohderyhmä, jonka oikeuksista on kyse, on kohtuutonta edellyttää, että perustelujen varaan lasketaan soveltamisen tuki, eikä itse säädöstekstin tulisi olla itsessään selkeä. Soveltamisen tuen löytyminen perusteluista on omiaan johtamaan siihen, että viranomaisella on paremmat mahdollisuudet perustella kantansa lakiesityksen perustelujen kautta kuin vammaisella henkilöllä saada hänelle kuuluva oikeus säädöstekstin nojalla. Edellä mainittu voi johtaa vaihteleviin tulkintakäytäntöihin ja epäyhdenvertaisuuteen vammaisten henkilöiden välillä. Useassa pykälässä on edellytys, että vammainen henkilö ”välttämättä” tarvitsee ao. palvelua. Välttämättömyyskriteeri jättää huomattavan tulkinnanvaran, mitä ei soisi lopulliseen lakitekstiin jäävän, sillä kyse on pitkälti subjektiivisiksi oikeuksiksi tarkoitetuista palveluista. Ottaen huomioon hyvin laaja kirjo erilaisin perustein lain soveltamisalassa olevia vammaisia henkilöitä, miten palvelunjärjestäjä voi arvioida, mikä on vammaiselle henkilölle ”välttämätöntä”? Miten taataan yhdenvertainen ja syrjimätön kohtelu?

4. Vahvistaako esitys vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Pidetään kannatettavana diagnoosi riippumatonta määritelmää. Yleisellä tasolla pidetään kannatettavana myös sääntelyllä haettuja subjektiivisia oikeuksia, jotka toteutuessaan varmistaisivat lain tarkoituksen toteutumista 1 §:n mukaisesti. Subjektiivisten oikeuksien sääntelyllä esitetyssä muodossa on kuitenkin merkittäviä ongelmia, sillä ne eivät ole kirjoitettu siten, että pykälistä selviäisi tarkkarajaisesti millä edellytyksin ja mihin palveluihin vammaisella henkilöllä on oikeus. Käytännössä tällaisen kirjaustavan voi olettaa johtaa siihen, että ns. subjektiivisista oikeuksista tuleekin järjestävän tahon taloudellisesta tilanteesta riippuvaisia. Esimerkiksi eri hyvinvointialueiden taloudelliset tilanteet voivat vaihdella ja erota toisistaan, jolloin taloustilanne saattaa vaikuttaa päätöksentekoon vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden kustannuksella. Vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta heikentää laajaa harkinnanvaraa jättävä erityispalveluiden sääntely – erityisesti subjektiivisten oikeuksien osalta. Näin ollen on vaikea nähdä, että lain perusteluissa todettu tavoite toteutuisi (”Vammaisten henkilöiden perusoikeuksia turvaavat palvelut ehdotetaan säädettäväksi hyvinvointialueen erityisen järjestämisvelvollisuuden piiriin kuuluvina, määrärahoista riippumattomina palveluina. Tällä tavoin vammaiselle henkilölle voitaisiin turvata yhdenvertaiset palvelut siitä riippumatta, minkälaista apua tai tukea hän tarvitsee ja missä hän asuu.”).

Edelleen, pidetään epäselvänä säädösten kirjaustapaa (mm. valmennus, lyhytaikainen huolenpito, päivätoiminta), jossa todetaan, että palvelu voidaan toteuttaa henkilökohtaisena tai ryhmässä annettavana palveluna, lähi- tai etäpalveluna taikka osana muuta palvelua. Sääntelystä ei riittävästi ilmene, millä perustein palvelun muoto valikoituu. Esityksen sanamuoto on omiaan johtamaan

siihen, että useita palveluita yhdistetään keinotekoisesti eikä useita erityispalveluita tarvitseva vammainen henkilö tosiasiallisesti saa kaikkia tarvitsemiaan palveluita muodossa, joka vastaisi hänen tarpeisiinsa parhaiten. Lakiesityksen 5 §:n muotoilu ei ole muotoilultaan onnistunut vastaamaan sitä, mitä perusteluissa on todettu ("Erityisesti olisi kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimintatavat ja ratkaisut parhaiten turvaavat asiakkaan ja hänen läheistensä hyvinvoinnin, asiakkaan itsenäisen suoriutumisen ja omatoimisuuden vahvistumisen sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet, tarpeisiin nähden oikea-aikaisen, oikeanlaisen ja riittävän tuen, mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissa sekä kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimisen, toivomuksia, taipumuksia ja muita valmiuksia vastaavan koulutuksen, väylän työelämään sekä osallisuutta edistävän toiminnan. [...] Asiakkaan edun merkitys korostuu valittaessa palvelua ja sen toteuttamistapaa.")

Uudet palvelut, erityinen osallisuuden tuki ja tuettu päätöksenteko voisivat toimia yhdenvertaisuutta edistävinä palveluina, mikäli niiden saamisen kriteerejä tarkennettaisiin ja mahdollisesti myös väljennettäisiin mm. tilanteissa, joissa vammaisella henkilöllä ei ole hoidollisuuden vuoksi oikeutta henkilökohtaiseen apuun, mutta hän voi ilmaista tahtonsa itsenäisesti tai tuettuna. Lain perustelujen maininta: "Palveluiden järjestämisvelvollisuutta vahvistettaisiin niiden palveluiden osalta, jotka olisivat välttämättömiä turvaamaan ehdotetun lain yhdenvertaisuuden ja osallisuuden tavoitteita vamman laadusta riippumatta." jättää epäselväksi, miten sääntelyllä tähän pyritään vaikuttamaan.

Yhdenvertaisuuden tavoite on erittäin kannatettava. Haasteeksi soveltamiskäytännössä voi muodostua osaamisen riittävyys, kun lain soveltamisalaan kuuluu hyvin erilaisia henkilöitä erilaisin tarpein, taustoin ja diagnoosein. Kun tavoitteena on turvata vammaiselle henkilölle yhdenvertaiset palvelut riippumatta siitä, minkälaista apua tai tukea hän tarvitsee ja missä hän asuu, kohdistuu palvelunjärjestäjään merkittävä osaamispaine.

5. Lisääkö esitys vammaisten henkilöiden osallisuutta yhteiskunnassa?

Ei pääosin

Perustelee tarvittaessa kantasi

Lain tarkoitus on mm. toteuttaa vammaisen henkilön osallisuutta. Lakiesityksen perusteluista välittyy tavoite lisätä ja aiempaa paremmin turvata vammaisten henkilöiden osallisuutta ja osallistumista. Itse säädösteksti asettaa kuitenkin niin korkeat ja lisäksi tulkinnanvaraiset kriteerit osallisuutta tukevien palveluiden saamiselle, että tavoitteen saavuttamista on pidettävä epätodennäköisenä. Mm. erityinen osallisuuden tuki ja tuettu päätöksenteko uusina palveluina voisivat sinänsä tukea osallisuutta yhteiskunnassa. Perustelujen mukaan: "Koska henkilökohtaisen avun saamisedellytykseksi esitetään henkilön kykyä ilmaista tahtonsa tarvittavan avun sisällöstä ainakin tuettuna, henkilökohtaisen avun ulkopuolelle jäisivät ne henkilöt, joiden osallisuuden toteutuminen vaatii kaikkein eniten apua ja tukea ja jotka ovat kaikkein suurimmassa vaarassa syrjäytyä. Siksi lakiin ehdotetaan heille uutta erityisen osallisuuden tuen palvelua, jossa voitaisiin paremmin ottaa huomioon vammaisen henkilön erityiset tarpeet tukihenkilöä valittaessa. Tämä edistäisi kaikkein heikoimmassa asemassa olevien erityisesti sellaisten vammaisten henkilöiden osallistumisen oikeuksia, joilla olisi kognitiivisia ongelmia tai suuria kommunikointiin liittyviä ongelmia." Edellä mainitun perusteella erityinen osallisuuden tuki tulisi kyseeseen henkilöillä, jotka eivät voi saada henkilökohtaista apua. Kuitenkin perustelujen mukaan erityistä osallisuuden tukea saisi viimesijaisena palveluna "sellaisissa tapauksissa, että esimerkiksi osallistuminen kodin ulkopuoliseen toimintaan ei ole mahdollista minään muuna palveluna (esimerkiksi henkilökohtaisen

avun avulla tai päivätoimintana).” Näin toisaalla perusteluissa muotoiltuna on vaikea ymmärtää, miten erityinen osallisuuden tuki voisi olla henkilökohtaiselle avulle vaihtoehtoinen keino toteuttaa osallisuutta niiden vammaisten henkilöiden osalta, jotka eivät täytä henkilökohtaisen avun edellytyksiä. Lisäksi miten lainsäätäjät katsoo näiden kaikkein eniten apua ja tukea olevien henkilöiden, jotka ovat erityisessä vaarassa syrjäytyä kykenevän hakemaan tätä palvelua, ja edelleen, kun päivätoiminta on palveluna ensisijainen verrattuna erityiseen osallisuuden tukeen, miten turvataan vammaisen henkilön osallisuus yhteiskunnassa ja osallistuminen kodin ulkopuoliseen toimintaan, kun päivätoimintaa voidaan toteuttaa myös etäpalveluna tai osana muuta palvelua. On myös erikoista, jos tässä laissa säädettyt subjektiiviset oikeudet kohdassa Erityispalvelut ovat joiltain osin toisensa poissulkevia, mutta miten, se ei ilmene suoraan lakitekstistä.

Osallisuutta tulisi varmistaa säätämällä oikeus henkilökohtaiseen tai ryhmässä annettuun palveluun ensisijaiseksi, kun tavoite on turvata osallisuutta ja elämää myös kodin ulkopuolella.

Vammaisen henkilön osallistumisen edellyttäminen palvelutarpeen arviointiin ja asiakasprosessiin ylipäänsä edistää osallisuutta ja on erittäin kannatettava. Kannatettavaa on niin ikään, että 3 §:ssä on säädetty vammaisen henkilön oikeudesta käyttää hänelle soveltuva kommunikointikeino. Koska vammaisen henkilön osallistuminen on lähtökohta, hänelle tulisi tässä laissa taata oikeus myös tuettu päätöksenteko -palveluun hänen palveluitaan suunniteltaessa, toteutettaessa ja seurattaessa. Myös valmennuksen voi arvioida parantavan edellytyksiä olla osallinen yhteiskunnassa.

6. Parantaako esitys vammaisen henkilön mahdollisuuksia saada yksilöllisen tarpeensa mukaisia palveluita vamman tai sairauden laadusta riippumatta?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Se, että palveluiden saaminen ei ole riippuvainen diagnoosista, parantaa teoriassa vammaisen henkilön mahdollisuutta saada yksilöllisen tarpeensa mukaisia palveluita. Palveluiden saamisen tosiasiallinen onnistuminen jää riippumaan monista seikoista, eikä vähiten lakiesityksen tulkinnan- ja harkinnanvaraisuuksista.

7. Mitä haluaisit ehdottomasti säilyttää esityksessä ja miksi (asiakokonaisuus, pykälä, kohta perusteluissa tms.)? Mainitse avovastauksessa (lyhyesti) enintään kolme asiaa.

-

1.

3 § Asiakkaan osallistumisen ja osallisuuden tukeminen (sosiaalihuollon asiakaslain osalta tulisi lisätä pykälät, joihin 3 § 2 mom. viitataan).

2.

Uudet palvelumuodot kuten valmennus ja erityinen tuki, mutta säädettynä selvemmin, niin että ne todella toimivat subjektiivisina oikeuksina. Tuettu päätöksenteko on hyvä, mutta kaipaa täsmentämistä, sekä luotettavan tuen varmistamista.

3.

Lasten aseman ja oikeuksien nimenomainen huomioiminen eri pykälissä.

8. Mitä haluaisit ehdottomasti poistaa tai muuttaa esityksessä ja miksi (asiakokonaisuus, pykälä, kohta perusteluissa tms.)? Mainitse avovastauksessa (lyhyesti) enintään kolme asiaa.

-

1.

Usean eri palvelumuodon yhteydessä on todettu järjestämismahdollisuus ”osana muuta palvelua”. ”Osana muuta palvelua” -malli tulisi poistaa.

2.

Ikään liittyvät ilmaisut tulisi muuttaa tarkemmiksi (mm. 2 §:ssä ”korkea ikä” ja 19 §: ”työikäinen”).

3.

Subjektiiviset oikeudet tulisi muuttaa muotoilultaan sellaisiksi, että laista ilmenee selvät perusteet palvelun saamiselle ja oikeuden kohteena oleva palvelu, johon vähintään on oikeus.

9. Ottaako esitys riittävästi huomioon vammaisten lasten tarpeet?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Riskiksi nähdään vammaisten lasten erityistarpeiden riittävä huomioiminen peruspalveluissa. Lakia sovellettaessa tulisi osata huomioida, että vammaisen lapsen kehitystaso voi poiketa huomattavasti kalenteri-ikästä.

On hyvä, että lapsen mahdollisuus asua kodin ulkopuolella on otettu lakiin selvemmin irrallisena lastensuojeluperusteisesta kodin ulkopuolella asumisesta. 5 § 4 momentin erillinen kirjaus huomioonotettavista seikoista lapsen ja nuoren asioiden osalta on tärkeä ja luo edellytyksiä sille, että henkilö voi itse vaikuttaa. Kuitenkin pidetään tärkeänä täsmentää/muuttaa 15 §: muotoilua niin, että lapsen edun ensisijaisuus todetaan myös pykälän sanamuodossa nimenomaisesti.

10. Voidaanko esityksen mukaisilla palveluilla vastata kattavasti hengityshalvauspotilaiden palvelutarpeisiin?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

Soveltamisala

11. Onko lain soveltamisala tarkoituksenmukainen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

Palvelut

12. Ottavatko valmennusta, henkilökohtaista apua ja erityistä tukea koskevat säännökset kokonaisuutena arvioiden riittävästi huomioon eri tavoin vammaisten henkilöiden tarpeet?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

On kannatettavaa, että sääntelyllä pyritään varmistamaan erilaisiin tarpeisiin vastaavat soveltuvat palvelut. Henkilökohtaisen avun ja erityisen osallisuuden tuen keskinäisen suhteen haastavuudesta on tarkemmin lausuttu kohdan 5 yhteydessä. Lyhyesti todetaan sen osalta, että erityisen osallisuuden tuki -palvelun kynnystä tulisi madaltaa, jotta ne vammaiset henkilöt, jotka eivät voi saada henkilökohtaista apua, voisivat saada tarvitsemaansa riittävää osallisuuden ja vuorovaikutuksen tukea.

13. Onko valmennusta koskevien pykälien (7-8 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Valmennusta pidetään erittäin tärkeänä palvelumuotona, mutta kuten muidenkin erityispalveluiden osalta on esitetty huolena, ”osana muuta palvelua” -järjestämistapa nähdään riskiksi valmennuspalvelunkin saamiselle. Etäpalveluna toteuttamisen tulisi lähteä vammaisen henkilön omasta halusta. Mahdollisuus toteuttaa palvelu osana muuta palvelua tai etäpalveluna on omiaan johtamaan siihen, että palveluita tuotetaan em. tavoin taloudellisista syistä huomioimatta palveluun oikeutetun henkilön tarvetta ja tilannetta.

Lain perusteluissa todetaan: ”Jos vammaisella henkilöllä on sellaisia asioita, joita hän ei voi valmennuksen avulla oppia, näiden asioiden tukemiseksi on järjestettävä pysyväksi tarkoitettua palvelua esimerkiksi asumisen tukea, henkilökohtaista apua tai erityistä osallisuuden tukea.” Edellä mainitusta ei ilmene, missä vaiheessa tällainen arvio katsotaan mahdolliseksi tehdä ja toisaalta, mikäli katsotaan, että vammaisella henkilöllä ei ole mahdollisuutta oppia asioita valmennuksen avulla, onko vammaisen henkilön perheellä tai muilla hänen läheisillään siitakin huolimatta oikeus palveluun voidakseen tukea vammaista henkilöä.

14. Esityksessä ns. kuntouttavan varhaiskasvatuksen järjestäminen vammaispalvelulain mukaisena valmennuksena edellyttää palvelun maksuttomuudesta säätämistä varhaiskasvatuksen asiakasmaksulaissa ja kuntien menettämän asiakasmaksutulon korvaamista kunnille vuosittain osana tähän esitykseen käytettävissä olevaa valtionosuutta.

Onko varhaiskasvatuksen järjestäminen vammaispalveluna tarkoituksenmukaista?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi

Maksuttomuus tulee säilyttää. Sääntelyn selkeys on tärkeää, sillä tällä hetkellä tehdään epäyhdenvertaisia päätöksiä.

15. Onko henkilökohtaista apua koskevien pykälien (9-11 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Suurimpana haasteena pidetään voimavaraedellytyksen tulkintaa, sillä nykytilanteessa voimavaraedellytystä ja sen täyttämistä tulkitaan varsin kirjavasti. Lakiesityksen perusteluissa on todettu, että henkilön pitää voida ilmaista tahtonsa nimenomaan toiminnan sisällöstä; mitä henkilö haluaa avustajan kanssa tehdä. Riskinä pidetään 9 §:n muotoilua ”avun sisältö”, joka voi mahdollistaa myös tarkoitettua laajemmin tulkinnan ja nostaa palvelun saamisen kriteerin tarkoitettua korkeammalle tasolle. Hyvä asia on, että lakiesitykseen on kirjattu, vaikkakin vain lakiviittausten tasolla, että kaikki tuottamistavat tulee olla käytössä hyvinvointialueella.

16. Onko erityistä tukea koskevien pykälien (12-13 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Ei pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Erityinen tuki on olennaisen tärkeä palveluiden kokonaisuus ottaen huomioon lain tarkoitus. Kuitenkin 12 § ja 13 § ovat muotoilultaan vaikeaselkoiset ja tulkinnanvaraiset, mikä on omiaan johtamaan epäyhtenäiseen ja siten usein myös epäyhdenvertaiseen soveltamiskäytäntöön sekä siihen, että subjektiivisesta oikeudesta tuleekin käytännössä harkinnanvarainen ja palvelunjärjestäjän taloudellisesta asemasta riippuva palvelu. Lain perusteluissa erityinen osallisuuden tuki on todettu mahdolliseksi palveluksi niille, jotka eivät täytä henkilökohtaisen avun edellytyksiä, mutta tarvitsevat apua ja tukea osallisuuteen. Kuitenkin erityisen osallisuuden tuen kriteerit on asetettu varsin korkealle, kuten muidenkin erityisen tuen palvelukokonaisuuden palvelut, kun ne ovat viimesijaisia palveluita, jotka voivat tulla kyseeseen vain, jos vammaisen henkilö välttämättä tarvitsee. Välttämättömyyskriteeri johtaa laajaan harkinnanvaraan ja laaja harkinnanvara johtaa todennäköisesti epäyhtenäiseen soveltamiskäytäntöön. Vammaiset henkilöt, jotka voivat ilmaista tahtonsa avun sisällöstä, mutta jotka eivät esimerkiksi hoidollisuuden vuoksi voi käyttää henkilökohtaisen avun palvelua, tulisi huomioida paremmin erityisen tuen sääntelyssä.

17. Onko erityisestä osallisuuden tuesta tarpeellista säätää palveluna (12 § 2 mom. 1 kohta)?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi

Palvelumuoto on erittäin kannatettava, sillä parhaassa tapauksessa se lisää vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta vammattomiin nähden ja vammaisten henkilöiden osallisuutta yhteiskunnassa. Esitetyssä muodossaan palvelun saamisen kynnys on kuitenkin liian korkea, jotta se voisi edesauttaa tarkoituksen toteutumista.

18. Onko tuetusta päätöksenteosta tarpeellista säätää palveluna (12 § 2 mom. 2 kohta)?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi

Pidetään kannatettavana säätää tuetusta päätöksenteosta palveluna, mutta sääntely kaipaa täsmentämistä sekä luotettavan tuen varmistamista. Lakiesityksen 12 §:n mukaan kyse on tuesta

omien valintojen tekemiseen elämän merkittävässä päätöksentekotilanteissa, kun taas 13 §:ssä palvelun saamisen edellytyksissä olisi otettava huomioon mm. tuen tarve vaikeiden asioiden ymmärtämisessä. Ilmaisusta ”vaikea asia” on hyvin tulkinnanvarainen, ja tulisi siksi poistaa säädöstekstistä. Kiinnitetään huomiota myös siihen, että esitetty lainkohta jättää varsin avoimeksi sen, millaisessa tilanteessa palveluun on oikeus: kuka määrittelee, mikä on ”elämän merkittävä päätöksentekotilanne”. Riskinä on, että ratkaisu siitä, missä tilanteessa vammaisen henkilö tarvitsisi tukea päätöksentekoon tehdään muiden toimesta, jolloin lainkohdan tarkoitus menettää merkityksensä.

Nähdään tarpeelliseksi myös täsmentää, miten voidaan varmistaa luotettava tuki, esimerkiksi millaisella koulutus- ja kokemustaustalla voisi tarjota tuettu päätöksenteko -palvelua.

19. Onko vaativasta moniammatillisesta tuesta tarpeellista säätää palveluna (12 § 2 mom. 3 kohta)?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi

Moniammatillista tukea olisi tarpeen voida saada matalammalla kynnyksellä, jotta voitaisiin ennaltaehkäistä tilanteiden kärjistymistä.

20. Onko asumisen tuen pykäläkokonaisuus (14-17 §) tarpeenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

-

21. Onko säännös vammaisten lapsen asumisesta kodin ulkopuolella tarkoituksenmukainen?

Ei pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Lasten asumispalvelut tulisi järjestää lapsen todellisen tarpeen perusteella, silloin kun lapsen etu sitä vaatii. Pidetään kannatettavana, että lastensuojeluasiakkuus ei ole edellytys vammaisen lapsen asumispalveluratkaisujen toteutuksessa, silloin kun lastensuojelutarvetta ei ole.

Lain perusteluissa edellytetään lapsen asumista lähellä muuta perhettä, jotta yhteys omaan perheeseen tai muihin läheisiin ihmisiin säilyisi. Tämä on kannatettava ajatus, mutta voi käytännössä olla vaikea toteuttaa, sillä vaativan tuen asumispalveluiden tuottajia on rajallisesti, eivätkä perhehoitopaikat tai pienryhmäkodit välttämättä sijaitse lähellä.

Vanhempien vastuu lapsen elatuksesta voi nostaa kynnystä joissain tapauksissa, joissa lapsen etu olisi vammaispalvelulain nojalla asua kodin ulkopuolella.

Lakiesityksen mukaan lapsen asuminen voidaan järjestää enintään seitsemän lapsen pienryhmäkodissa. Lakiesityksen perusteluissa liittyen Kehas-ohjelmaan, on todettu: ”Tavoitteena oli myös, että pienryhmäkodit olisivat enintään 3-4 –paikkaisia. Nämä tavoitteet ovat edelleen ajankohtaisia. Lakiin kirjattu pienryhmäkodin enimmäiskoko 7 lasta on suurempi kuin Kehas-

ohjelmassa tavoiteltiin. Käytännössä auttaisi, jos 7-paikkaiset pienryhmäkodit jaettaisiin kahteen ryhmään.” 15 §:n perusteluista herää kysymys, että mitä ”seitsemänpaikkaisella” käytännössä tarkoitetaan? Sillä, onko kyse seitsemänpaikkaisesta yksiköstä vai kahdesta 3-4 -paikkaisesta kodista, jotka muodostavat yksikön, voi olla merkittävä vaikutus palveluiden tuottamisen kannattavuuteen palveluntuottajan näkökulmasta katsoen.

22. Onko lyhytaikaista huolenpitoa koskeva pykälä (18 §) sisällöltään tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Palvelu voidaan toteuttaa etäpalveluna tai osana muuta palvelua. Pidetään riskinä, että nämä toteutustavat vesittävät pykälän tarkoituksen toteutumisen.

23. Onko päivätoiminnasta (19 §) tarkoituksenmukaista säätää vammaispalvelulaissa?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi

Sinänsä säätäminen vammaispalvelulaissa on tarkoituksenmukaista, mutta lakiesityksen sisältöä pidetään riittämättömänä turvaamaan vammaiselle henkilölle oikeus osallistua kodin ulkopuoliseen toimintaan. Päivätoiminnan järjestämisvastuu esityksen mukaisesti heikentää vähintään osittain vammaisten henkilöiden oikeutta päivätoimintaan. Pykälään tulisi kirjata vammaisen henkilön oikeus osallistua päivätoimintaan lähtökohtaisesti viitenä päivänä viikossa. Lakiesityksen kirjaus on omiaan johtamaan tulkintaan, jossa viitenä päivän viikossa tapahtuva päivätoiminta on poikkeus. Kun päivätoiminta voidaan lakiesityksen mukaan toteuttaa osana muuta palvelua tai etäpalveluna, on riskinä, että se liitetään esimerkiksi asumispalveluun, mikä johtaa siihen, ettei vammaisen henkilö juurikaan pääse poistumaan kotoaan, vaikka henkilön yksilöllinen toive ja tarve olisi osallistua kodin ulkopuoliseen toimintaan viitenä päivänä viikossa.

24. Onko tarkoituksenmukaista, että työtoiminnasta ja työllistymistä tukevasta toiminnasta ei säädetä vammaispalveluissa, jos niistä säädetään sosiaalihuolto- tai muussa laissa?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi

-

25. Onko liikkumisen tuen toteuttamistapoja tarpeellista monipuolistaa 22 §:ssä ehdotetulla tavalla?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

26. Mikä on näkemyksenne liikkumisen tuen määrää (23 §) ja laajuutta (24 §) koskevista säännöksistä?

Lakiesitys heikentää vammaisen henkilön oikeutta tavanomaisen elämän matkoihin verrattuna nykytilanteeseen, kun matkojen määrä voi olla vähäisempi kuin 18 yhdensuuntaista matkaa kuukaudessa. Säännös myös heikentää vammaisen henkilön oikeutta päättää omista asioistaan, kun uutena tulee ”välttämättömän liikkumisen” kriteeri ja sen harkintavalta on jollakulla toisella kuin vammaisella henkilöllä itsellään. Vammainen henkilö ei voi itse päättää, mikä on hänelle välttämätöntä liikkumista. Säännöksen muotoilu on omiaan johtamaan kirjaviin tulkintakäytäntöihin, eikä subjektiivisen oikeuden ajatus toteudu.

27. Onko taloudellista tukea koskeva pykälä (25 §) tarkoituksenmukainen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

28. Vammaispalvelulaki käsitellään eduskunnassa syksyllä 2022. Tavoitteena on lain voimaantulo 1.1.2023. Siirtymäsäännöksillä on tarkoitus antaa hyvinvointialueille aikaa lain toimeenpanoon. Alkuvaiheessa päätösten muuttaminen uuden lain mukaisiksi vaatii paljon taloudellisia- ja henkilöstövoimavaroja. Tämän vuoksi uudet erityistä osallisuuden tukea ja tuettua päätöksentekoa koskevat säännökset tulevat voimaan vasta 1.1.2025.

Helpottavatko voimaantulo- ja siirtymäsäännökset (33 ja 34 §) lain toimeenpanoa?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

Yleisellä tasolla siirtymäajasta säätäminen voi olla perusteltua uusien palvelumuotojen kohdalla ja voivat helpottaa lain toimeenpanoa mutta koska erityinen osallisuuden tuki ja tuettu päätöksenteko nähdään vammaiselle henkilölle erittäin tärkeinä uusina palveluina osallisuuden, vuorovaikutuksen ja itsemääräämisoikeuden toteuttamisen kannalta, pidetään siirtymäaikaa verrattain pitkänä.

Kehitysvammalaki

29. Vastaavatko kehitysvammalain (muutettuna) voimaan jäävät itsemääräämisoikeuden vahvistamista ja perusoikeuksien rajoittamista koskevat säännökset riittävästi väliaikaiseen sääntelyn tarpeeseen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Ensinnäkin on todettava, että kun väliaikaisen sääntelyn kesto on epäselvä, on haastavaa arvioida, vastaako ao. sääntely ”väliaikaisen sääntelyn tarpeeseen”.

Koska esityksessä ehdotetaan, että kehitysvammalain säännökset tahdosta riippumattomasta erityishuollosta ja rajoitustoimien toteuttamisesta erityishuollossa jätettäisiin edelleen voimaan, ei rajoitustoimenpiteisiin liittyvistä seikoista lausuta tässä kohtaa tarkemmin. Yleisellä tasolla todetaan, että

rajoitustoimenpiteiden käytöstä, perusteista ja edellytyksistä, on tarpeen säätää kattavasti ja selkeästi ja pyrkiä varmistamaan, että tulkinta-/soveltamiskäytäntö vastaavat lainsäätäjän tarkoitusta. Lisäksi on huolehdittava siitä, että eri lakien keskinäisestä soveltamisjärjestyksestä on selkeästi säädetty. Koska eri lait sääntelevät eri tavoin rajoitustoimenpiteitä, olisi suotavaa lainsäädännön tasolla kiinnittää huomioita niihin tilanteisiin, joissa henkilö siirtyy yhden lain soveltamisalasta toisen lain soveltamisalaan.

Kiinnitetään huomiota siihen, että voimassa olevassa laissa kehitysvammaisten erityishuollosta (42 q §) säädetään rajoitustoimenpidettä koskevan päätöksen tiedoksiannosta mm. palvelujen suunnitteluun osallistuvalla omaisella tai muulla läheisellä. Lainsäädäntö ei ole mahdollistanut sitä, että kehitysvammainen henkilö voisi kieltää tietojensa luovuttamisen omaiselle tai läheiselle. Todetaan, että kehitysvammaisella henkilöllä tulisi olla oikeus kieltää tietojensa luovutus, mikäli on arvioitu, että hän kykenee tekemään ratkaisun. Voimassa olevan kehitysvammalain 42 q §:n sääntely on sellaisenaan poistettu muutetusta kehitysvammalaista, joten oletettavasti noudatetaan lakia sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista. Pidetään tarpeellisena säätää kehitysvammalaissa rajoitustoimenpidettä koskevasta tiedonannosta, vähintään viittaamalla sovellettavaan lainkohtaan.

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista

30. Ovatko sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annettuun lakiin ehdotetut muutokset tarkoituksenmukaisia?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

31. Onko ehdotus vammaisen lapsen kodin ulkopuolisesta asumisesta perittävästä maksusta mielestäsi onnistunut?

Ei

Mikäli vastasit EI, miten säätäisit maksun perusteista?

Ei ole perusteltua säätää maksusta eri tavoin kuin lastensuojelulain mukaisesti kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen kohdalla. Lisäksi maksullisuus vammaisen lapsen asumisessa tulisi nostamaan kynnystä joissain tapauksissa, joissa lapsen etu olisi asua kodin ulkopuolella.

Esityksen vaikutukset

32. Antavatko esityksen arvioidut ihmisvaikutukset (vammaiset lapset ja aikuiset, iäkkäät henkilöt) oikean kuvan uudistuksen vaikutuksista?

Eivät pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Riskialttiina pidetään erityisesti kehitysvammaisen ikääntyneen henkilön siirtäminen 75 vuoden iässä vanhuspalveluiden piiriin, sillä on todennäköistä, että nämä palvelut eivät ole tarkoituksenmukaisia ja/tai riittäviä.

33. Onko arvio esityksen kustannus- ja henkilövaikutuksista mielestänne realistinen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

34. Muut vapaamuotoiset huomiot esityksestä.

Siihen nähden, että lain tarkoitus on toteuttaa vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja osallistumista sekä turvata vammaisen henkilön yksilöllisen tarpeen ja edun mukaiset palvelut, on päivätoiminnan järjestämisvelvollisuus valitettavan tulkinnanvarainen ja siten johtaa oletettavasti usein siihen, että vammaisen henkilö ei saa mahdollisuutta osallistua päivätoimintaan viitenä päivänä viikossa. Lakiesityksen perustelujen mukaan ”vammaiselle henkilölle olisi tarpeen mukaan turvattava mahdollisuus osallistua toimintaan viitenä päivänä viikossa. Päivätoimintaa voitaisiin järjestää harvemmin silloin, kun henkilön terveydentila ja jaksaminen rajoittavat osallistumista.” Tulkinnanvaraiseksi jää, kuka määrittää mikä on vammaisen henkilön tarpeen mukaista ja milloin terveydentila ja jaksaminen rajoittaa mahdollisuutta osallistua. Edellä mainituista erityisesti jaksaminen on kriteeri, jonka käyttö on omiaan rajaamaan vammaisen henkilön oikeutta päivätoimintaan, sillä sen arviointi järjestämisvastuullisen tahon toimesta voi olla varsin haastavaa, ottaen huomioon lain soveltamisalan laajuus. Oikeuden toteutumista tulisi tarkastella vammaisen henkilön omien tarpeiden ja toiveiden kautta, jotta lain tarkoitus voisi toteutua. Pidetään tärkeänä lakiesityksen perusteluissa todettua päivätoiminnan järjestämistä ensisijaisesti muualla kuin henkilön kotona tai ryhmämuotoiseen asumiseen liittyvissä tiloissa, ja tästä syystä päivätoimintaa ei tulisi voida järjestää osana muuta palvelua. Päivätoiminnan järjestäminen etäpalveluna voi tietyissä tilanteissa olla toimiva ratkaisu, mutta tähän järjestämistapaan tulisi päätyä vammaisen henkilön toiveen ja tarpeen pohjalta. Edelleen, päivätoimintaa koskevan ehdotuksen perusteluissa todetaan seuraavaa: ”Vammaisen henkilön toiveesta toimintaa olisi mahdollista järjestää myös epäsäännöllisemmin esimerkiksi sen mukaan, kuin kunnassa olisi tarjolla erilaisia toimintamahdollisuuksia.” Epäselväksi jää, mitä tällä on tarkoitettu ja mikä tässä on palvelunjärjestäjän järjestämisvastuun piirissä olevaa toimintaa ja mitä tarkoitetaan erilaisilla toimintamahdollisuuksilla. Päivätoimintaan osallistumisen ei tulisi sekoittua harrastamiseen ja vapaa-ajan toimintaan.

Pidetään kannatettavana lakiesityksen 5 §:n viittauksia sosiaalihuoltolakiin liittyen päätöksentekoon ja päätösten toimeenpanoon. Pidetään tärkeänä myös sitä, että lähtökohtaisesti palveluita koskevat päätökset tehdään toistaiseksi voimassa olevina. Olisi kuitenkin jollain tapaa turvattava se, että tehtyjä päätöksiä myös säännönmukaisesti tarkastellaan.

Kuningas Sari

Helsingin Diakonissalaitoksen säätiö sr - liiketoimintajohtaja Leila Rutanen ja
lakiasioiden johtaja Pirkka Saarinen